

HEDEFLER, PROGRAMLAR, BÜTÇELER VE IMF İLE İLİŞKİLER

İzzettin ÖNDER

Bütçe konusu salt ekonomik olmaktan çok, ekonomi ile politikanın kesiştiği alanda yer alan ekonomi-politik bir konu gibi görülmekle beraber, politikalar ekonomik gerçekler üzerinde yükseldiği ve/veya ekonomik güç ilişkilerinin dayatmaları doğrultusunda şekillendiği için, temelde ekonominin başat doku olduğunun kabul edilmesi tartışmasız bir gerçektir. Bu nedenle, tüm ülkelerde olduğu gibi, Türkiye’de de iktidar değişimleri dönemsel olarak net bir şekilde bütçelere yansımaz. Zira, ekonomik alt-yapıyı oluşturan üretim ilişkileri kısa dönemler içinde belirgin olarak değişmediği gibi, bu alt-yapı üzerine oturan siyasal erkin manevra alanı da oldukça sınırlıdır.

Ekonomik alt-yapının şekillendirdiği bütçe, hukuksal niteliği ile yasa olduğundan, hukuksal normlar hiyerarşisinde hedeflerin ve programların üzerinde yer alır. Bütçe; hukuksal niteliği ile bir yasa ve fiilen uygulanan pozitif bir belge ya da kaynak olduğu halde, hedefler ve programlar, gerçekliğe uyarlanmaya çalışılsa da, ekonomik alt-yapının doğal gelişme seyrini zorlayacak şekilde ekonomide bir tür değişimi öngören normatif kaynaklar olarak görülürler. Ekonomik alt-yapının belirlediği doğal gelişme trendinin kamu kesimi kanadını yansıtan bütçeye karşın, plânlar ve programlar ekonomik güç ilişkilerini zorlayacak sosyal dengeleri de odağa çeker. Hal böyle olunca, ekonomik güç ilişkileri bağlamında toplumu yönetme durumunda olan siyasal erk, doğal olarak, bir yandan topluma yaptığı vaatler ile diğer yandan da ekonomik güç dengeleri arasında optimal dengeyi sağlamaya çalışırken, hedefleri ve programları ikinci plâna atarak, belirlediği politikalar doğrultusunda bütçesini oluşturur ve bunu uygulamaya koyar. Bir dönemlerin ünlü politikacısının ifadesi olan, “*Halkın plâna değil, pilava ihtiyacı var!*” sözü, politikacı gözünde bütçe ile programların yerini açıkça ortaya koymaktadır.

Hedefler ve programlar varolan durumu ve yürüyüşü belirli bir istikamette değiştirmeye yönelik, bir tür yol gösterici niteliğindeki belgeler olma özelliği taşıırken, bütçeler varolan dokuyu kendi doğal uzantısında sürdürmeyi hedefleyen icra plânlarıdır. Bu nitelikleri itibarıyla, hedefler ve programlar normatif nitelikli ve siyasetçiyi zorlayan kurallar koyarken, bütçeler daha pozitif ve güç ilişkilerinin doğal çizgisinde işlerin sürdürülmesini olanaklı kılan kurallar koyar. Bu nedenle bütçeleri siyasîlerin icra plânının malî tablosu olarak görmek yerine, toplumsal güç ilişkileri çerçevesinde kamu ve özel kesim kaynak dağılımının ve kamusal kaynakların belirli hizmetler arasındaki bölüşümün görüntüsünü veren malî-siyasî bir tablo olarak görmek daha doğrudur. Şu hale göre, bütçeler, uygulandıkları dönemin siyasal kadrosunun güç ve kararlılığından çok, dönemin sosyo-ekonomik güç ilişkilerinin bir tür yansımasıdır.

Ekonomik alt-yapıdaki değişim ve bunun sosyo-ekonomik yansımaları uzun dönemli olduğu gibi, hiçbir dönem tek başına incelemeye değer özellik taşımaz. Zira, her dönem geçmiş dönemlerin birikim ve/veya olumsuzluklarını yansıtırken, aynı anda gelecek dönemlerin de yapı taşlarını oluşturur. Ekonomik süreçlerde ve oluşumlarda zamanlar arası geçişlilik, dönemsel ekonomik ya da bütçe analizleri yerine, zaman içinde gelişme analizlerini daha anlamlı kılmaktadır. Bir ekonomi kendi tarihsel oluşum ve süreçlerini olduğu kadar, içinde bulunduğu sisteme dahil diğer ekonomilerle de etkileşimleri yansıtır. Bu itibarla, hiçbir ekonomi çevresinden soyutlanarak tek başına ele alınamayacağı gibi, kendi tarihsel süreçlerinden de kopartılamaz.

Böyle bir bütünsel tarihsel süreç içinde Türkiye ekonomisini ele aldığımızda, ekonominin çok kısa dönemli yalpalalar yaptığını ve bu yalpalanmaların güçlü kapitalistlerin çıkarları doğrultusunda çevresel konumlu ekonomileri ve Türkiye ekonomisini şekillendirme dürtüleri sonucunda oluştuğunu ve hemen her dönemde merkez ekonomilere kaynak aktardığını görmekteyiz.

* * *

Türkiye ekonomisinin bugünkü konumu ve içinde bulunduğu sıkıntıların başlangıcı, maalesef, ilk kuruluş yıllarına, yani 1923'lere dek uzanır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda, Batı dünyası birinci sanayi aşamasını tamamlamış ve teknoloji-yoğun nitelikli ikinci sanayi aşamasına geçmiş bulunuyordu. Osmanlı İmparatorluğu'ndan tarımsal bir ekonomik yapı ve zihniyet devralmış olan genç Cumhuriyet, Lozan Anlaşması'na rağmen 1920'lerin sonlarına dek gümrüklerine hakim olmadığı gibi, Osmanlı harp borçlarını da yüklenmiş bulunuyordu. 1923 İzmir İktisat Kongresi, bir taraftan komünist bloğun güney kanadında bir kapitalist müttefik oluşturma yönüyle Batı'lılara, diğer taraftan da içeride toprak ağalarına mülkiyet açısından ekonomik ve siyasal güvence veriyordu. Bu nitelikleri açısından sonuçları itibariyle Lozan Anlaşması, Kurtuluş Savaşı ile ülkeden kovulan emperyalizmin sadece askeri yönünü yansıtıyordu. Zira, ticari ve ekonomik anlamda Batı emperyalizminin ülke üzerindeki hakimiyeti devam ediyordu. Ülkedeki ticari firmaların sermayelerinin büyük bölümü yabancıların elinde bulunuyordu. Ünlü ailelerin de aralarında bulunduğu yerli işbirlikçileri Chester projesini, Batı emperyalizminin sembolü olarak neredeyse uygulamaya sokacaklardı. Bu projenin uygulanmasını engelleyen tarihsel koşul, Güneydoğu sınırının Musul'u dışarıda bırakır biçimde çizilmesi olmuştur. Ekonomik emperyalizmin devam ettiği, bazı sıkıntıların yaşandığı ve ihracatın yeteri kadar geliştirilemediği bu dönem, 1920'lerin sonunda döviz sorunu ile kapandı.

1929 Krizi Batı dünyasını derinden sarsıp, tüm ülkelerin kendi içlerine kapanmasına neden olurken, aynı anda Türkiye açısından da kendi milli sanayiini kurması için önemli bir şans yaratmış oldu. Bu dönemde ilk sanayi planı yapıldı, Etibank ve Sümerbank gibi dev kuruluşlar kuruldu ve ulusal sanayiinin ilk basamakları oluşturuldu. Böylece, milli burjuvazinin de temelleri atılmış oldu. Ancak, 1938'de Atatürk'ün ölümü ve 1939'da II. Dünya Savaşı'nın başlaması hemen tüm bu uygulamalara son verilmesine neden oldu.

1950'de çok partili sisteme ve dış ticarete liberal politikalara geçildi. Ancak, tütün, incir, üzüm ve fındık gibi birkaç tarımsal ürün kaleminin ihraç edildiği bu dönemde, dış üreticilere pazar işlevi görmüş olan ekonomi, maalesef, 1958 yılının Ağustos ayında moratoryum, yani devletin ödeme gücüne düşüğünü, ilan etmek zorunda kaldı. Açıktır ki, II. Dünya Savaşı sonrasında Marshall yardımı ile kalkındırılmaya çalışılan Avrupa kapitalizmi, bu dönemde Türkiye piyasasından, ekonomiyi iflasa sürüklercesine, pazar anlamında ciddi yararlar sağlamış oldu. Bu sırada kuzey komşumuzdan gelen tehditler karşısında NATO'ya baş vuran Türkiye'nin bu örgüte alınması koşulları arasında, Batı'nın

politikalarına yakınlaşması ve Kore'ye asker göndermesi, demiryolu politikasından vazgeçmesi gibi ilginç talepler de yer alıyordu. Türkiye, tüm bu politikalara uyum sağlarken Batı'dan ilk mali desteği, sömürgeleştirme ilmiğini de, 1948 yılında Marshall yardımıyla aldı.

1960 askeri darbesi sonrasında kabul edilen 1961 Anayasası ile Devlet Planlama Örgütü kuruldu. Bu çerçevede ilk Beş Yıllık Plân 1963-1967 dönemi için devreye sokuldu. 1974 yılında da sistem revize edilerek, Plânlama-Programlama-Bütçeleme Sistemine (PPBS) geçildi. Bu sistem çerçevesinde, "Beş Yıllık Plân"larla uzun dönemli fiziksel plânlama yapılacak, söz konusu plânlara her yıl için "Yıllık Program" haline getirilecek ve Yıllık Programlar da malî boyuta taşınarak "Bütçe"ler oluşturulacak idi. PPBS'de plân ve programlar özel kesim için, yol gösterici olmakla beraber, teşvik uygulamalarından yararlanmak isteyenler için emredici nitelikte idi. Plânlara ve Yıllık Programlar kamu kesimi için yatırım kalemleri itibariyle emredici niteliktedir. Ancak, her yıl konsolide bütçede kamu yatırımları için programda belirtilen miktarda tahsisat koyulmakla beraber, yıl sonuna doğru bütçe sıkışmaya başladıkça ilk vazgeçilen kalem, maalesef, yatırım harcamaları olmaktadır. Böylece, hemen her dönemin siyasal kadrosu fiilen plânlara ve programlara bir tarafa bırakıp, ekonomik dengelere göre belirlediği siyasetini sürdürdüğü bütçeyi uygulamaya koymaktadır.

Bu dönemde Devlet Plânlama Teşkilâtı'nı kurup planlamayı başlatan ve dış ticaret alanında da ithal ikameci ve korumacı politikalara yönelen Türkiye, bu kez de patent anlaşması ile dışarıdan aldığı reel yatırımlarla dışa bağımlı montaj sanayii kurdu. Böyle bir yapılanmanın II. Dünya Savaşı'nın bitiminin 15 yıl sonrasına rastlaması, kurulan sanayiinin ağırlıklı olarak ikinci sınıf nitelikli olmasına yol açmıştır. Böylece, 1950 liberal dış ticaret politikaları ile Batı ürünlerine piyasa işlevi gören Türkiye, 1960 ithal ikameci ve korumacı politikalarıyla da montaj aşamasında Batı sanayiine bağımlı hale gelmiş oldu. Üretimin artırılması için yarı mamul ithal eden ülke, dış satıma yönelemediği için, 1970'lerin sonunu da tarihinin üçüncü döviz krizi ile kapattı.

1980'e döviz darboğazı ile girmiş olan Türkiye, bu duruma çözüm olarak, bir yandan ihracatını arttırarak, diğer yandan da finansal liberalizasyon uygulamasına geçerek spekülâtif döviz darboğazını aşmaya çalıştı. Korumacı modelden ihracata yönelik açık ekonomi modeline geçildiğinde, görüldü ki, yerli üretim, fiyat ve kalite olarak dünya standartlarının oldukça gerisindedir. Geri bir ekonomik alt-yapı üzerinde, 1980 politikaları çerçevesinde döviz kuru ve faiz oranları da serbest bırakıldığında, hem yükselen döviz kuru ve faiz haddini dengeleyebilmek, hem de Batı ürünleri ile aradaki kalite ve fiyat farkını ortadan kaldırmak için, yerli sermaye bir yandan reel ücreti baskılamaya, diğer yandan da kamu kesiminden vergi ve harcama avantajları sağlamaya yöneldi. Uygulamaya koyulan politikalar sonucunda reel ücretler 1980'lerin ortalarına doğru % 45 oranında geriletildi. Öte yandan 1984 yılında gerçekleştirilen vergi değişiklikleri ve 1985 yılında kabul edilen katma değer vergisi ile de, vergi yükünün ağırlık merkezi dolaylı vergilere kaydırılarak, sermaye üzerindeki yük hafifletildi. Emek üzerindeki vergi ve sosyal ödenti yükleri şikâyet konusu olmakla beraber, bunların fiyatlar içinde yansıtılabilme olasılığının bulunması, söz konusu yükümlülüklerin sermaye üzerindeki dolaysız vergilerle değiştirilmesi düşünülmemektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere, sermaye kesiminin devletten sağladığı avantaj vergi ile sınırlı olmayıp, harcamalar yolu ile de önemli boyutlara ulaşmıştır. Kısacası, 1980 politikalarının özünde, emeğin baskılanması ve kamu kesiminden sağlanan avantajlarla özel sermayeye kaynak yaratma amacı yatmaktadır. Açıktır ki, bu tür politikalar sonucunda, etkin vergileme politikası, yerini yavaş yavaş borçlanma politikasına bırakmaya başladı. Söz konusu

borçlanma politikası ise, önce kamu kesimini eritmeye, ikinci aşamada da tüm ekonomiyi üretimden uzaklaştırarak, bugünlerin zeminini hazırlamaya başladı.

Bu kısa açıklama şunu açıkça ortaya koymaktadır ki, çevresel konumlu bir ekonomiye sahip olan Türkiye, Kurtuluş Savaşı ile emperyalistleri ülkesinden atmış olmakla beraber, merkez kapitalist doku ile ekonomik bağı ve merkeze olan bağımlılığını halledememiştir. Özellikle 1950 politikalarını izleyen dönemlerde, merkez kapitalist ekonomilerin şekillendirdiği Türkiye ekonomisi, bugün ikinci sınıf bir alt-yapıya sahip ve ağır borçlu konumda bir ekonomi olarak ayakta durmaya çalışmaktadır. Ancak, ekonomi ile siyasetin bu derece birbiri ile kaynaştığı günümüz koşullarında, Türkiye sadece ekonomik sıkıntılarla değil, aynı zamanda ulusal bağımsızlık konusunda da ciddi sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır.

* * *

1960'ların sonlarına doğru ilk sinyallerini veren, 1970'lerde petrol şokları ile de güçlenerek yükselen dünya ekonomik krizi, 1981 Tokyo-Round'u ile kendi çözümünü tüm dünyaya dayattı. Bu çözüm, küreselleşme politikaları olarak bilinen ve Vaşington Uzlaşması (Washington Consensus) ile de içeriği şekillendirilen ekonomik kurallar dizisi şeklinde tüm ekonomilere dayatıldı. Vaşington Uzlaşması'nın temel dayanağı "piyasa"dır. Piyasa kuralları çerçevesinde özel kesimin serbest hareketinin sağlanabilmesi için, uluslararası tüm ekonomik engellerin kaldırılması, kamu kesiminin küçültülmesi, kamu işletmelerinin özelleştirilmesi, ekonomik işlem ve süreçlere devletin hiçbir şekilde müdahale etmemesi ve özel kesimle rekabetçi bir ortam yaratmaması koşulları benimsendi ve bu kuralların tüm ülkelerde uygulanması koşulu getirildi.

Dünya ekonomileri tek bir model altında birleştirilirken, uluslararası alanda hareket serbestisi kazanmış olan sermayeye güvence sağlamak için çevresel konumlu ekonomilere ekonomik ve siyasal denetim getirilmesi zorunluluğu ortaya çıktı. Bu gereksinim, bir yandan G-8'lerin genişletilip, G-20 haline dönüştürülerek çevresel konumlu bazı ekonomileri (bu arada Türkiye'yi de) gruba dahil edip yakın denetime alarak, diğer yandan da IMF'nin özellikle borçlu ekonomiler üzerindeki denetiminin yoğunlaştırılarak çevresel konumlu ülkelerin sermaye hareketliliğini sınırlayacak ve/veya sermayeye zarar verici davranışlara yönelimini engelleyerek karşılanmaya çalışıldı. Tüm merkez kapitalizm ajanlarının tam bir ahenk içinde çalışarak çevresel ekonomilere dayattıkları ekonomi politikaları, kapitalizmin merkez-çevre ilişkisi bağlamında çevreden merkeze kaynak aktarıcı niteliktedir. Bu nedenle, söz konusu politikaların sosyal yönünün olmadığı iddiası doğru olmakla beraber, bu bağlamda geçerli değildir, çünkü söz konusu politikaların amacı çevresel ekonomileri kalkındırmak ve güçlendirmek ve onları ekonomik ve sosyal refaha kavuşturmak olmayıp, çevreden merkeze kaynak aktarmaktır. Çevre ekonomilerin yeteri derecede kalkınması gerçekleştirilmeden merkez ekonomilere kaynak aktarımı sağlanınca, çevre ulusların ve halklarının yoksullaşması kaçınılmaz olmaktadır. İlginç olanı, çevresel konumlu ekonomiler yoksullaşırken, gelir dağılımı hızla değişmekte ve politik kararlar varsıl kesimin hakimiyet alanına girerek, ekonomik kararlar halkın çıkarı doğrultusunda değil, merkez ekonomiler ve çevresel ülkelerde merkezle çıkar birliği içinde hareket eden varsıl kesimin çıkarı doğrultusunda alınmaktadır. Böylece, medya ve sair ideolojik aygıtlarla baskılanan halk, yeni emperyalizmin kölesi konumuna çekilmektedir. Kapitalist dünyanın çevresinde yüzen Türkiye de bu oluşum dışında kalamazdı ve kalamadı da!

* * *

Türkiye, kuruluş döneminde kapitalist aleme açılırken sadece sosyal açıdan değil, ekonomik açıdan da çok geriden başladığı gibi, 1980'lerde de kapalı ekonomi modelinden çıkıp dışarıya açılırken de yarışa oldukça geriden başlamak durumunda idi. Zira, yukarıda kısaca ana hatlarıyla anlatıldığı üzere, kapitalist dünyaya geri alt-yapısıyla adım atmış olan Türkiye, özellikle 1950 sonrasında girdiği kapitalist yörüngede ancak ikinci sınıf bir alt-yapı oluşturabilmiştir. Türkiye, bu kez de, verimliliği görece düşük bir ekonomik alt-yapısı ile, ileri teknoloji aşamasına geçmiş ve spekülâtif finansal işlemlerin aşırı yoğunluk kazanmış olduğu kapitalist dünyaya denetimsiz olarak açılıyordu. Türkiye ekonomisinin Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren kuşbakışı gelişimi aşağıdaki tabloda izlenebilir.

TABLO – 1

Dönemler İtibariyle Gayrisafi Milli Hasıla Serilerinde Belirlenen Hedefler ve Gerçekleşmeler

Dönemler	Hedef	Gerçekleşme
1924-1929 Aralığı	--	% 10,9
***(1929 Krizi)		
1930-1939 Aralığı	--	% 6,1
1950-1958 Aralığı	--	% 7,3
***(1958 Moratoryumu)		
Birinci Plân Dönemi (1963-1967)	% 7,0	% 6,6
İkinci Plân Dönemi (1968-1972)	% 7,0	% 6,3
Üçüncü Plân Dönemi (1973-1978)	% 7,9	% 5,2
1978 Programı	% 6,1	% 1,2
***(1979 Krizi)		
Dördüncü Plân Dönemi (1979-1983)	% 8,0	% 1,7
1984 Programı	% 6,1	% 7,1
Beşinci Plân Dönemi (1985-1989)	% 6,3	% 4,7
Altıncı Plân Dönemi (1990-1994)	% 7,0	% 3,5
1997 Yılı	% 6,0	% 6,0
1998 Yılı	% 4,5	% 4,5
1999 Yılı	% 2,0	(-) % 2,0
***(IMF Stand-by)		
2000 Yılı	% 6,0	% 6,1
***(Kasım, 2000 Krizi)		
2001 Yılı	% 4,5	(-) % 9,4
***(Şubat, 2001 Krizi)		
2002 Yılı	% 4,0	% 6,5

Kaynak: Muhtelif yıllara ait "Yıllık Ekonomik Rapor"lar.

Türkiye ekonomisi Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Tablo-1'de görülen süreci yaşarken, 1990'ların sonuna doğru merkez kapitalist ekonomilerde 1960'ların ortalarında başlamış olan kriz derinleşerek genişliyordu. Aşırı birikim sonucunda olgunlaşan merkez sermaye, sermaye-yoğun üretime geçtikçe

hem işsizler ordusunu büyüyor, hem de üretim sürecinde emek oranı küçüldükçe, birikim havzaları daralıyordu. Böylece, ulusal sınırlar içinde bir yandan ücretlerin baskılanmasıyla emeğe, diğer yandan da vergi yüklerinin hafifletilmesi talepleriyle devlete baskı yapan sermaye, dar çerçevede krizini aşamayınca, bu kez de ulusal sınırları zorlayarak, hem ürün piyasalarını, hem de üretim faktörü ve girdi piyasalarını genişletme yoluna gitti. Merkez sermaye, ürünlerini dünyanın her yerinde hiçbir engelle karşılaşmadan satabilme olanağına kavuşmasıyla tüketim piyasası açısından küreselleşme, üretimi dünyanın herhangi bir yerinde hiçbir engelle karşılaşmadan yapabilme olanağına kavuşmasıyla da üretim piyasası açısından küreselleşme akımını başlattı ve bu politikalarını tüm dünyaya dayattı. Böylece, sermaye gerek üretim gerekse ürünlerini pazarlama aşamalarında, kendi belirlediği kurallarla, tüm yerküreye hakim oluyordu. Hal böyle olunca, bu oluşumu, edilgen bir anlam içeren “küreselleşme” kavramı yerine, başatlığı ve dayatmacılığı çağrıştıran “küreselleştirme” ya da “küreleştirme” kavramları ile ifade etmek daha doğru olur, kanaatindeyim. Sovyetler’in yıkılması politik alanda küreselleştirmeye olanak sağlarken, iletişim ve haberleşme araçlarındaki gelişmeler ve üretim teknolojisindeki değişiklikler de bu oluşumu teknik olarak kolaylaştırmış oldu.

Günümüzün küreselleştirme akımı ile, geçmişte sermayenin çevre ekonomilere kaydırılması arasında iki önemli fark vardır. Bunlardan birincisi, günümüzde sermaye, çok belirgin olarak ve ağırlığı spekülâtif amaçlı finansal sermayede olmak üzere, reel yatırımcı ve finansal sermaye olarak ikiye ayrılmıştır. Spekülâtif finansal sermayenin hacmi reel yatırımcı sermayeye oranla çok büyüktür ve özellikle geri ekonomilerde büyük faiz kazancı sağlayan spekülâtif sermaye, aynı zamanda bu ekonomilerde büyük şoklara ve parasal krizlere de neden olmaktadır.

Günümüzde yaşanan küreselleştirme ile, geçmişin dış ülke reel sermaye yatırımları arasındaki ikinci fark ise, geçmişte, sermaye alan ülkeler kendi koşul ve kurallarını sermayeye kabul ettiriyor oldukları halde, günümüzde artık ulusal kurallar karşısında sermayenin kuralları geçerli olmakta ve gidilen ülkenin bu kurallara uyması dayatılmaktadır. MAI (Çok Uluslu Yatırım Anlaşması) ya da GATS (Hizmet Genel Anlaşması) gibi uluslar arası anlaşma görüntüsündeki baskılayıcı çerçevelerde de ifadesini bulduğu ve pekiştirildiği üzere, ulusal ve uluslararası arenada sermaye kurallarının geçerli olmasının alt-yapısını, tüm ekonomilerde devletin ekonomiden çekilmesi, kamu kesiminin küçültülmesi, kamu işletmelerinin özelleştirilmesi ve ulusal ve yabancı tüm sermayenin homojen koşul ve kurallara tâbi olması oluşturmaktadır.

* * *

1980'lerin başında başlayan küreselleştirme akımının çevresel ekonomileri tam denetime alması dönemi içinde Türkiye ekonomisi çok ciddi yalpalanmalara uğradı. Yukarıda da açıklandığı üzere, 1980 politikaları ile dışa açılan sermaye, dünya piyasalarında kalite ve fiyat dengesini tutturabilmek için, bir yandan emeği çöktürken, diğer yandan da kamu kesimi borçlanma gereksinimini hızla yükseltti. Giderek yükselen kamu kesimi borçlanma gereksinimi faiz haddi ve enflasyonu tetikleyerek 1990'ların sonuna dek gelindi. Ancak, 1990'ların sonuna doğru hızla yükselen kamu kesimi borçlanma gereksinimi, kamu açığının finansmanı sonucunda yükselen faiz haddi ve enflasyon ekonominin dengelerini aşırı derecede sarsarak, ekonomiyi, küreselleştirilmeye çalışılan dünyada gerek spekülâtif sermaye, gerekse reel yatırımcı sermaye açısından aşırı derecede riskli hâle soktu. İçte de borsa oyuncularının ve büyük sermayenin şiddetli eleştirilerine muhatap olan hükümet, 1999 yılında IMF'nin denetimine girmek zorunda kaldı. Bu dönemde dış yardım almayan Türkiye, salt gözetim altında

tutuldu ve 2000 yılı başından itibaren IMF ile stand-by anlaşması yaparak, doğrudan IMF güdüsü ve kontrolü altına girmiş oldu.

Tablo-1'de verilmiş olan milli gelir performanslarının, 1975-2005 dar alanı içinde kamu kesimine yansımaları aşağıda, Tablo-2'de görülmektedir.

TABLO-2
Seçilmiş Yıllarda Kamu Kesimi Performansı
(1975 – 2005 aralığı)

Yıllar	Kon. Büt. Reel Harc.	Kon. Büt. Gel.	Birincil Denge	Kon. Büt.Topl. Har.	Nihai Faiz	Denge
1975-79	18.76	17.10	- 1.66	19.25	0.49	- 2.15
1980-84	16.86	15.50	- 1.36	18.03	1.17	- 2.53
1985-89	13.40	13.60	0.20	16.40	3.00	- 2.80
1990-94	16.46	16.70	0.24	21.46	5.00	- 4.76
1995-99	18.10	20.44	2.34	28.14	10.04	- 7.70
2000	20.90	26.60	5.70	37.20	16.30	-10.60
2001	22.40	29.20	6.80	45.70	23.30	-16.50
2002	23.40	28.10	4.70	42.50	19.10	-14.40
2003	22.97	28.42	5.45	41.42	18.45	-13.00
2004	20.12	28.00	7.88	35.85	15.73	- 7.85
2005	20.59	28.86	8.27	32.32	11.73	- 3.46

Kaynak: Öner. E: Bütçe Açıklarının Gelişimi ve Nedenleri, İstanbul, 1995.

1995-2004 Yılları Ekonomik Raporlar, T.C. Maliye Bakanlığı, Ankara.

1995-2005 Yılları Bütçe Gerekçeleri, T.C. Maliye Bakanlığı, Ankara.

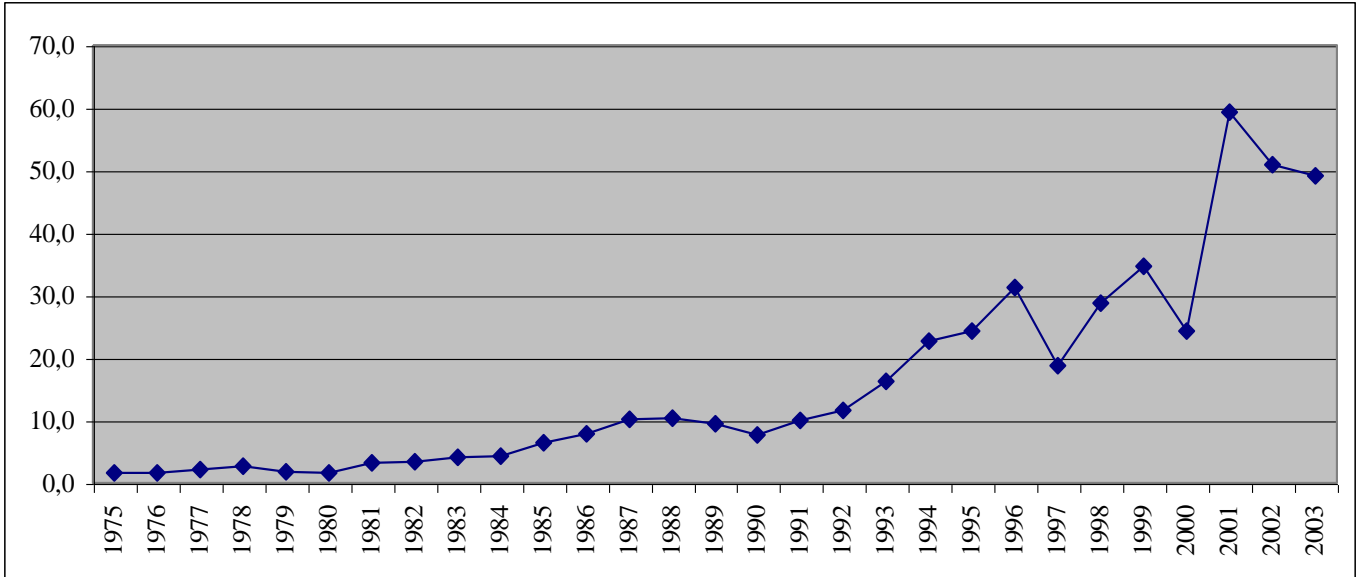
Tablo-2'nin incelenişi, 1975 yılından 2000'li yıllara gelirken, kamu kesimi içinde en önemli ve büyük kalem olan Konsolide Bütçe performansının, dönem boyunca, şu ana özelliklerini ortaya koymaktadır.

- Faiz dahil harcamalar dönem boyunca %67 oranında artmıştır.
- Konsolide bütçe olağan gelirleri de aynı dönem içinde %68 oranında artmıştır.
- Gelirlerin toplam giderlerle yaklaşık aynı oranda artmış olmasına rağmen, bütçe açığının ortaya çıkmasının iki nedenden biri, başlangıç yılından itibaren gelirlerin milli gelir içindeki payının giderlerden daha düşük olması; ikincisi ise, 1984 yılında yapılan vergi değişikliği ile gelir ve kurumlar vergilerinin sermaye üzerindeki yükünün hafifletilmesiyle ortaya çıkan gelir kaybıdır. Başlangıç dönemi olan 1975-79 aralığında toplam harcamaların milli gelire oranı % 19,25 iken, olağan bütçe gelirlerinin milli gelire oranı % 17.1'dir.
- Konsolide bütçe harcamalarından faizleri çıkarıp, reel harcama artışlarına baktığımızda, reel harcamaların artış oranının sadece %9.1 olduğunu görürüz.
- Reel harcamaların çok düşük artış oranı karşısında birincil bütçe dengesi, ilk iki dönem hariç, her dönemde fazla vermiştir.
- Faiz harcamalarının milli gelire oranı ise, dönem başında %1 oranına bile ulaşmamışken, 1980'lerin sonuna doğru hızla büyümüş ve 1990'larda da büyümesini sürdürerek, 2000 yılında %16.3 olmuştur.

- Tüm kalemlerde 2001 ve 2002 yıllarında görülen anormal yüksek oranlar, söz konusu kalemlerdeki mutlak büyüklükler yanında, milli gelirdeki olağanüstü gerilemenin sonucudur.
- Bütçe performansının genel değerlemesi, metnin ileriki bölümlerinde daha detaylı açıklama da görüleceği üzere, reel harcamaların faiz yükü karşısında şiddetle baskılandığı, buna rağmen faiz ödemelerinin bir bölümünün yeni borçlanma ile yapılmak durumunda kaldığı, bu durumun ise borç stokunu yükselttiği şeklinde yapılabilir.

1980'lerde uygulanan dışa açılma politikaları bağlamında özel sermayeye sağlanan kamu desteği çerçevesinde, vergi sisteminde yapılan değişikliklerle, sermaye üzerindeki yükün hafifletilmesi ve vergi yükünün dolaylı vergilere kaydırılarak tüketicilere yansıtılması hedeflendi. Oluşan vergi geliri boşluğu ise borçlanma ile doldurulmaya çalışıldı. Böylece oluşturulan “*vergi alternatifli borçlanma*” politikası neticesinde 1990'ların ortalarından itibaren borç ve faiz tutarları milli gelir içinde katlanarak büyüdü ve “*borç sarmalı*”na yol açtı. Borç anapara ve faiz yükünün milli gelire oranının zaman içinde nasıl olağanüstü boyutlarda büyüdüğü Grafik-1’de görülmektedir.

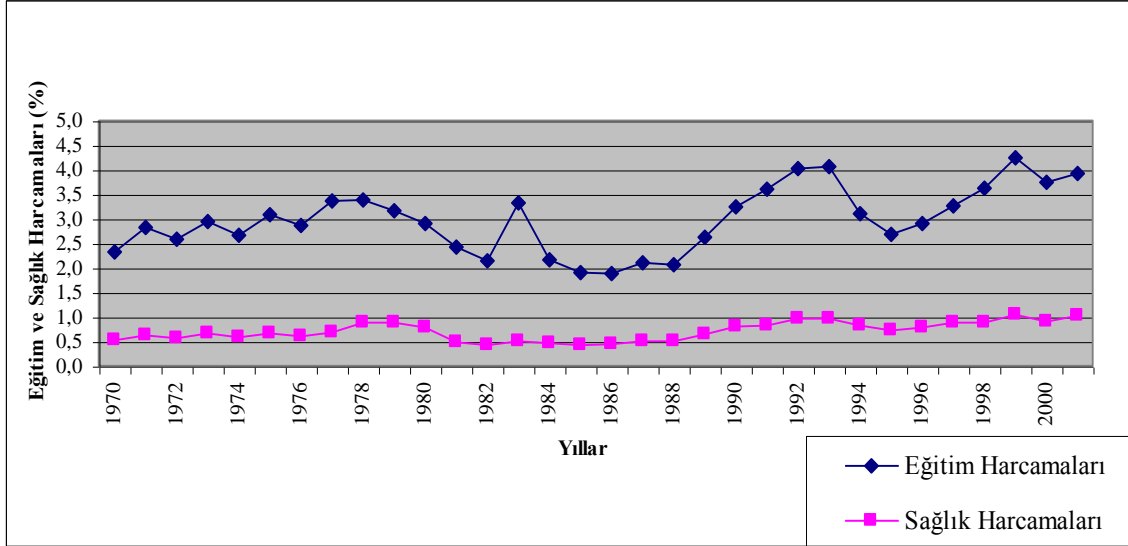
Grafik 1: GSMH'nin Yüzdesi Olarak Borç Anapara ve Faiz Ödemeleri (1975-2003)

Kaynak: <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/>

Konsolide Bütçede vergi ve olağan kamu gelirlerinde gerekli artış sağlanamadan borç ve faiz yükünün artması, doğal olarak, kamu mal ve hizmet üretimine yönelik reel harcamaların baskılanması sonucunu doğurmuştur. Bu durum, yukarıda Tablo-2’de de açıkça görülmektedir. Reel kamu harcamaları sıkıştırılırken, hem eğitim ve sağlık gibi sosyal nitelikli harcamalarda, hem de konsolide bütçe kanalından yapılan yatırım harcamalarında çok büyük daralmalar ortaya çıkmıştır. Bu durum da, aşağıda, Grafik-2’de ve Grafik-4’te görülmektedir.

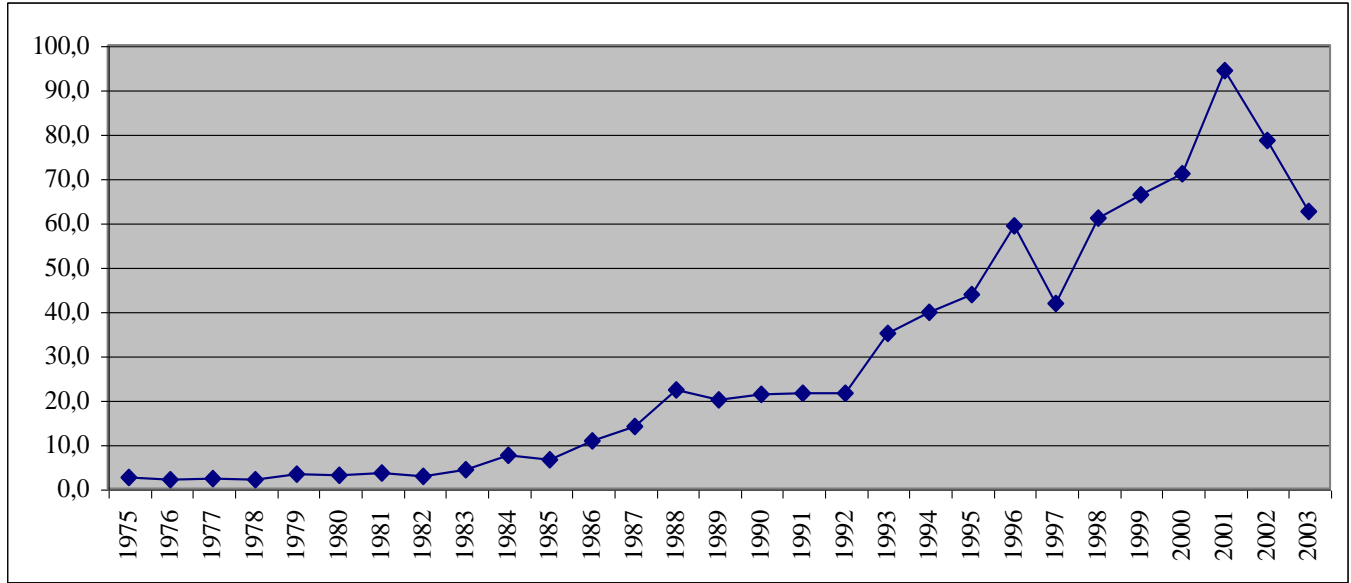
Grafik 2: GSMH'nin Yüzdesi Olarak Eğitim ve Sağlık Harcamaları (1970-2001)

Kaynak: Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924-1995); 1998 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi; <http://www.bumko.gov.tr>.

Tüm bu olumsuz oluşumlar faiz yükü ile vergi gelirlerinin karşılaştırmasında da rahatlıkla izlenebilir. Konsolide Bütçedeki faiz yükünün vergiyi nasıl erittiği (Grafik-3) ve yatırım harcamalarını nasıl baskıladığı da (Grafik-4) aşağıdaki tablolarda görülmektedir.

Grafik 3: İç Borç Faiz Ödemelerinin Vergi Gelirleri İçindeki Yüzde Payı (1975-2003)

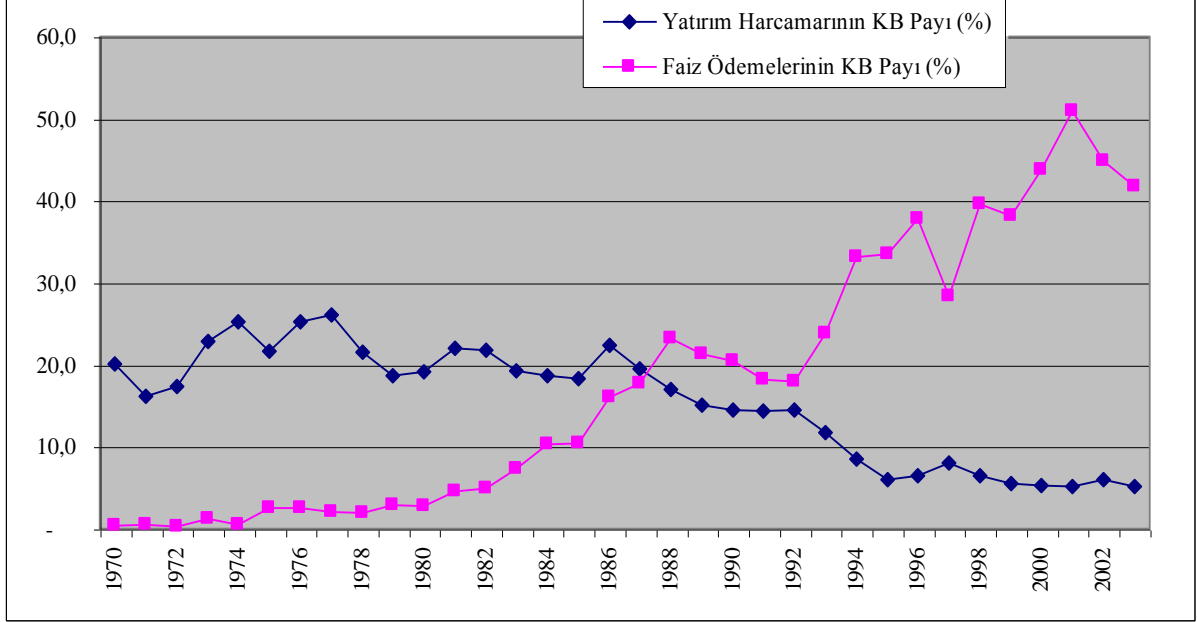

Kaynak: <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/>

Grafik-3'te görüldüğü üzere, iç borç faiz ödemelerinin vergi gelirlerini eritme hızı 2000'li yıllara dek yükselerek sürmüştür. İç borç faiz ödemelerinin vergi gelirlerini tırtıklama hızı 1994 krizi ile artmıştır. 2000'li yıllarda vergi gelirlerinin %70'ini götüren iç borç faiz ödemeleri, dolaysız vergilerin gelir tutarının da üzerine çıkmıştır. 2001 yılında oranda görülen olağanüstü yükseliş, aynı yılda milli gelirden meydana gelen %9,5 oranındaki gerilemenin bir sonucudur.

Grafik-4'te ise, aynı hazin tablo, bu kez de, faiz ödemelerinin konsolide bütçeden yatırımlara ayrılan payı nasıl baskıladığı şeklinde karşımıza çıkmaktadır. 1988 yılında açılan ara, ondan sonra, devamlı olarak faiz yükü lehine seyretmiştir. Konsolide bütçeden yatırıma ayrılan pay, hem bütçe içinde, hem de GSMH oranı olarak fevkalâde gerilemiştir.

Grafik 4: Yatırım Harcamalarının ve Borç Faizi Ödemelerinin Konsolide Bütçe Payları (1970-2003)

Kaynak: Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924-1995); 1998 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi; <http://www.bumko.gov.tr>; <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/>; <http://www.muhasibat.gov.tr/mbulten/T3-1-7.htm>.

Kısa açıklamalar yanında, yukarıda verilmiş olan tablolarda ve grafiklerde de görüldüğü üzere, ele alınan süre içinde, Konsolide Bütçe 13.07 puan büyürken, harcamaların reel kalemlere giden bölümü sadece 1.8 puan artmış, buna karşın faiz ödemeleri 11.24 puan gibi olağanüstü bir boyutta büyümüştür. Bu gidiş, faiz sarmalına dolanmış olan bir ekonominin denetimsiz yoksullaşması ve çöküşü tablosunu vermektedir. Doğal olarak, bu gidişi durdurmak ve ekonomiyi ayağa kaldırmak zorunlu hale gelmiş idi. Ancak, aşağıda inceleneceği üzere, kapitalist dünyanın, IMF ve Avrupa Birliği dayatmaları ile yaptığı telkinler, ekonominin halkın çıkarları yönünde yeniden düzenlenmesine izin vermeden, merkez ekonomilere kaynak aktarım odağı oluşturma yönünde olmuştur.

* * *

1980'lerden başlayarak kötüleşen ekonominin 2000 yılında IMF ile stand-by anlaşması ile noktalanması, ekonomik ve politik kararların ne derece halkın dışında ve uluslararası büyük sermayenin çıkarı ve gücü doğrultusunda alındığını göstermektedir. Zira, IMF ile yapılmış olan stand-by anlaşmasının amacı ve hedefi, ekonominin güçlendirilmesi ve kalkınmanın sağlanması sonucunda borçların temizlenmesi olmayıp, tam tersine, ekonomik alt-yapıya hiç bakılmadan ve ekonomik

gelişmeyi piyasanın insafına terk ederek, borçların ödenmesi koşullarının harekete geçirilmesi ve uluslararası spekülâtif sermaye açısından ekonominin “*ehlileştirilmesi*” olmuştur.

1999 yılında uygulamaya koyulmuş olan IMF “*izleme programı*”, 2000 yılı başında “*üç yıllık istikrar programı*”na dönüştürülmüş ve söz konusu istikrar programı çerçevesinde yapılan stand-by anlaşmasında “*borçların sürdürülebilirliği*” kavramı odağa koyulmuştur. Böyle bir teşhis iki açıdan yanlış idi. Bir kere, ekonominin alt-yapısı ihmal edilerek salt borçların sürdürülebilirliği üzerinde yoğunlaşmak, konuyu sadece bir “*borç yönetimi*” ve finans alanını düzenleme meselelerine hapsetmek anlamına geliyordu. Bu yaklaşım sonucunda, ekonomik alt-yapıyı güçlendirecek derin sağaltım yerine, semptomatik sağaltım düzeyinde kalınması ve kamu açığının ve cari açığın baskılanarak, enflasyonun ve faiz haddinin geriye çekilmesi yeğlendi. İkinci olarak da, bizzat borç yönetimi konusu da, varolan borçlanma koşullarında konversiyon, konsolidasyon, moratoryum ya da monetizasyon vb. gibi hiçbir değişiklik öngörülmeden, oldukça dar kapsamlı bir çerçeve içinde ve acilen ödenmesi gerektiği biçiminde ele alındı. Bunun da ötesinde, borç ödeme planında hiçbir değişiklik yapılmadığı gibi, yükün toplumda dağıtımında da “*ödeme gücü*” ya da “*adalet*” gibi bir ölçüte de uyulmadı.

Bu iki yaklaşımı bir arada ele aldığımızda, programın ne tür bir mantığa oturtulduğunu anlıyoruz: Borçluya, ekonomiyi raya oturtma ve ayağa kaldırma bakımından hiçbir şans tanımadan ve ödeme koşullarında hiçbir değişiklik yapılmadan, alacaklıların alacaklarını almalarını sağlayacak politikaların düzenlenmesi ve gerçekleştirilmesi! Bunu sağlamanın da iki yolu vardı: (1) Politik olarak güçsüz kesimleri baskılamak; ve, (2) değerli kamu varlıklarını likide etmek! Yanlış bir tanıya ve mantığa dayandırılmış olan “*sözde istikrar, özde baskılama ve alacakları tahsil programı*”, böyle bir mantıkla, üç temel ayağa oturtuldu. Bunlar; para politikası ayağı, maliye politikası ayağı, ve yapısal reform ayağından oluşmakta idi.

Programın para politikası ayağında, Merkez Bankası “*para kurulu*” statüsüne geçirilerek, para emisyonunda bulunma gücü ortadan kaldırıldı ve böylece alacaklılara monetizasyona ve yaşanan enflasyonla borçların eritilmesi uygulamasına karşı garanti sağlanmış oldu. Aynı program çerçevesinde, iddialı bir enflasyon hedefi saptandı ve devalüasyon yapılmadan, hedeflenen enflasyon hızına göre saptanmış olan döviz çıpası uygulamasına geçilerek, Türkiye'nin yabancı tüketicilere pazar olma işlevini sürdürmesi yolu açıldı. Politikanın bütünselliği içinde bakıldığında, döviz çıpası kur riskini kaldırarak kısa dönemde nominal faizleri geriletici bir etki yapmış olmakla beraber, öngörülen hızda denetlenemeyen enflasyon karşısında ithalat-ihracat dengesini bozarak cari açığın büyümesine, buna bağlı olarak da dış kaynak gereksinimine ve faiz haddinin yükselmesine neden oldu. Görülüyor ki, uygulanan programla, borç sıkıntısı içindeki bir ekonomide alt-yapının güçlendirilmesi için gerekli reel önlemlerin alınması yerine, verimsiz alt-yapı nedeni ile, ekonomi, dış satıcılara ve faiz parazitlerine elverişli bir pazar konumuna itilmiş oldu.

Açıktır ki, bir yandan ödeme koşullarında hiçbir değişikliğin yapılmadığı, diğer yandan da giderek küçültülerek borç ödeme sorumluluğunu yerine getirmeye zorlanan bir ekonomiye iki ek önlem daha gerekli idi. Bu önlemler de maliye politikası yolu ile iç baskı oluşturmak, yapısal reform gibi aldatmaca bir adla da değerli varlıkları yok pahasına satarak dış kaynak sağlamak ya da, daha doğru bir ifade ile, “*borç/özsermaye değişimi*”ni hayata geçirmek olarak belirdi.

Bilindiği gibi, sıkı maliye politikasının temel hedefi faiz dışı birincil fazla verilerek, bütçedeki faiz yükünü olabildiğince kamu çalışanlarının özlük hakları ve kamu hizmetleri gibi kalemler üzerine yıkmaktır.

Binaenaleyh, faiz dışı fazla ile övünmek, faiz borcunun bir bölümünün, kamu emekçileri ve/veya kamu hizmetleri ve kamu yatırımları gibi bütçe kalemlerine yıkılmış olması ile övünmek demektir. Bu uygulama, son yıllar bütçelerinde büyük bir sadakatle gerçekleştirilmektedir. Hatta, devletin küçültülmesi öyle boyutlara taşınmaktadır ki, devlet asıl görevlerini dahi yapamayacak bir hale gelmiş bulunmaktadır.

Diğer taraftan, yanlış bir isimlendirme ile, yapısal reform programının da iki alt ayağı bulunmaktadır. Yapısal reform programı; bir yönü ile, özelleştirme ve yabancılaştırma kapsamında THY, Petkim ya da Telekom gibi güçlü kuruluşların yabancılara satışını öngörerek, borçlara karşılık ulusal varlıkların yabancılara devrini, ikinci yönü ile de, tüm piyasaların serbestleştirilmesi projesiyle, bir yandan tarım gibi henüz rekabete hazır olamayan alanların, diğer yandan da TEKEL gibi kamusal yöntemlerle denetlenmesi gereken piyasaların dünya devlerine teslimini öngörmektedir. Telekom'un %55 hissesinin yabancı kuruluşlara devri ekonomiyi ve halkımızı uzun dönemde yoksullaştıracak bir icraat olduğu halde, yabancı sermaye yandaşları ve borsa ajanları bu durumdan mutlu gözüküyorlar.

İstikrar programının birinci perdesi, Kasım 2000'deki öncü şok ve daha da şiddetli yaşanan Şubat 2001 şoku ile, kendi olağan süresini tamamlamadan, az sayıdaki bazı finans çevrelerince çöktü. Bu çevreler Şubat krizinden müthiş kazançlı çıktı. 2000 sonlarında ve 2001 başlarında cari açık inanılmaz boyutta yükselip, devalüasyon söylentileri de hızla yayılırken, Temmuz 2001 için tasarlanmış olan döviz bandının genişletilmesi süresini beklemek yerine, ani devalüasyon gerçekleştirmek güçlü finans kuruluşlarının çıkarına idi. Zira, böyle ani bir patlama, açık döviz pozisyonları yüksek olan güçsüz finans kuruluşlarını elimine edecekti. Buna karşın, döviz pozisyonu görece güçlü olan ya da Merkez Bankası'ndan devalüasyon öncesinde döviz alabilen bankalar (bilindiği gibi, tüm taleplere rağmen bir türlü ismi açıklanmayan birkaç bankadan söz edilmektedir) bu krizden ciddi olarak kazançlı çıkmış oldular.

Şubat krizi ertesinde başlatılan Derviş programı da, ana programla uyumlu bir biçimde, borçların ödeme koşullarında ve yükün toplumda dağıtılması yönteminde hiçbir değişiklik öngörmeden, programın ilk haline göre sadece iki temel noktada farklılık gerçekleştirmiştir. Bunlardan birincisi enflasyon hedefinin belirlenmemesi, daha doğrusu belirlenememesi, ikincisi ise, buna bağlı olarak, döviz kurunun dalgalanmaya bırakılmasıdır. Bu programla ve günümüze dek açık enflasyon hedeflemesi yapılmamakla beraber, örtülü olarak enflasyon hedeflemesi yapıldığı ortadadır.

Derviş programı da yük dağılımında "ödeme gücü" ve "adalet" ilkelerini bir yana iterek, dört temel alana yük yıkma yoluna gitmiştir. Üzerine yük yıkılması tasarlanan dört ana alan şunlardır: (1) Kamu reel harcamaları artış hızının milli gelir artış hızının altında tutularak, oluşturulacak yüksek faiz dışı fazlanın faiz ödemesine ayrılması; (2) sınırlandırılan ücret artışlarından sağlanacak paylarla tasarruf sağlanması ve sermayenin rahatlatılması; (3) hızlı özelleştirmelerle yaratılacak fonlarla faiz ve borç ana-para ödemesi yapılması; ve, (4) faizle alınacak dış krediler ve IMF yardımları ile vâdesi gelmiş borçların ödenmesi. Görüldüğü gibi program ve uygulamalarda, maliyetleri toplumda adalet ve hakkaniyet esaslarına göre dağıtacak ve reel ekonomiyi güçlendirerek ayağa kaldıracak, istihdamı ve ihracatı arttıracak hiçbir önlem yer almamaktadır. Zira, program sosyal ayaktan yoksundur.

* * *

Tek kutuplu kapitalist dünyada, birinci sanayii aşamasından ileri sanayii aşamasına geçememiş olan Türkiye, bir yandan ekonomik kalkınmasını gerçekleştirmeye, diğer yandan da borç yönetimini

sürdüremeye çalışmaktadır. Ekonomik kalkınma için yüksek oranda tasarruf oluşturma çabalarının önündeki iki engel, düşük sermaye verimliliği ve yüksek borç yüküdür. IMF programları, yukarıda da anlatıldığı üzere, ekonominin geliştirilip güçlendirilmesine olanak sağlayacak kadar zaman vermeden, borçların yapılandırılması ve ödemelerin gerçekleştirilmesi yoluna gitmiştir.

Yüksek borç ve faiz yükü reel faiz haddinin de yüksek düzeyde seyretmene neden olmaktadır. Yüksek faiz oranı ise, bir yandan yatırımları frenlerken, diğer yandan da enflasyonla mücadeleyi güçleştirmekte ve gelir dağılımı bozmaktadır. Faiz-enflasyon kısıcındaki ekonomi, kapitalist işleyiş dinamikleri çerçevesinde, ücret ve gelirlerin bir yandan ücret politikalarıyla baskılanması, diğer yandan da enflasyonla eritilmesiyle emekçilerin ve toplumun bir kesimini yoksullaştırarak gerekli fonların oluşturulmasına gayret etmektedir. Halkın bir kesimi yoksullaşırken, yoksullaşan halkın geliri bütçeden yüksek oranda faiz geliri elde eden finans spekülâtörlerine gitmektedir. Böylece, gelir dağılımı hızla bozulmakta ve sosyal sorunlar artmaktadır.

Halkın gelirlerinin baskılanması ve enflasyonla eritilmesiyle yoksullaştırılması yanında, kamu kesiminin küçültülmesi sonucunda kamusal ve yarı kamusal hizmetlerin nicelik ve nitelik erimesiyle de toplumun bir kesimi yoksullaştırılmaktadır. Örneğin, eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmet alanlarında özel sektörü kullanamayan kesimlerin bütçeden sağladığı hizmetler gerilemektedir.

Bütçenin toplum üzerindeki yoksullaştırıcı etkisi salt kamu kesiminin küçültülmesi ve/veya sosyal hizmetlerin daraltılarak, kısıtlı kaynakların sermaye ağırlıklı alanlara kaydırılmasıyla değil, aynı zamanda, konsolide bütçe gelirleri bileşiminin değiştirilmesiyle de gerçekleşmektedir. Kamu gelirlerinin borçlara kaydırılması yanında, olağan bütçe gelirlerini oluşturan vergi gelirleri yükü de, dolaysız vergilerden dolayı vergilere ağırlık verilerek, gelir vergisinde ve özellikle de kurumlar vergisinde sermaye lehine yoğun muafiyet hükümleri getirilerek, sermaye ve rantiyeye kesiminden toplumun geneline ve görece dar gelirli kesimlere kaydırılmıştır.

Tablo-3

**Seçilmiş Yıllarda Konsolide Bütçe Vergi Gelirlerinin Dolaylı Dolaysız Dağılımı
(1990 – 2005)**

	1990	1992	1994	1996	1998	2000	2002	2004
Dolaysız Vergiler	52.3	50.4	48.3	39.4	46.6	40.9	33.7	29.7
<u>Dolaylı Vergiler</u>	<u>47.749.6</u>	51.7	60.6	53.4	59.1	66.3	70.3	

Kaynak: T.C. Maliye Bakanlığı: 2002 Yıllık Ekonomik Rapor, s. 82, Ankara, 2003.

T.C. Maliye Bakanlığı: 2005 Malî Yılı Bütçe Gerekçesi, s. 46, Ankara, 2005.

Beş yıllık planları ve o doğrultuda hazırlanan programları da rafa kaldırmış olan tüm hükümetlerce, IMF programlarına sıkı sıkıya bağlı kalınmakta ve 2000 yılından itibaren yapılmış olan tüm stand-by anlaşmalarının bütün hükümlerine harfiyen uyulmakta, her denetim döneminde IMF'ye niyet mektubu verilmekte ve orada IMF taleplerinin belirli sürelerde karşılanacağı açıkça ifade edilerek, taahhüt edilmektedir. Zaten, bu taahhütlerin yerine getirilmemesi durumunda IMF kredi dilimlerini serbest bırakmamakta, böylece hem dış ödeme sorunu yaşanma riski ortaya çıkmakta, hem de iş ve finans çevrelerinde hükümetlerin otoritesi sarsılmaktadır. Dolayısıyla, tüm hükümetler IMF direktiflerine karşı

eleştirel olmak yerine, uygulanan programın halkın yararına olduğuna toplumu inandırmayı yeğlemektedir.

IMF, Türkiye'ye yaptığı dayatmalarla Türkiye'yi kasıtlı olarak çökertmek amacı gütmemektedir. Ancak, IMF küresel kapitalizmin ve emperyalizmin kurallarını dayatmakta ve bu kuralların uzun dönemde Türkiye ekonomisi ve halkı üzerinde tahrip edici etkisi söz konusudur. Kapitalizm, işleyiş dinamiği ile, çevre ekonomiler ve halkları yoksullaştırarak, merkez ekonomileri ayakta tutabilmektedir. Bu nedenle, IMF programları ulusal kalkınma programı olmayıp, birikim krizi yaşayan olgunlaşmış merkez kapitalist ekonomilere kaynak aktarma programıdır. Bu program, yarattığı geçici ve aldatici parıltılarla siyasilerin tabanlarına hoş gözükmesini sağlayarak, Türkiye'yi yoksullaştırma ve sömürgeleştirme programının icracısı olma sürelerinin uzamasını sağlamaktalar.

Günümüzün küreselleştirme koşulları merkez sermaye odaklarından gelmektedir. Birikim krizi yaşayan merkez sermaye odaklarının çevreye yaptığı dayatmalar, tüm ekonomileri, kendilerinin hakim olduğu "piyasa" koşullarına itmektir. Çevresel konumlu ekonomilerden istenen, merkez sermayeye ucuz emek, yeni faaliyet ve kâr alanı ve spekülâtif sermaye için risksiz yüksek faiz olanağı sağlanmasıdır. Bu isteklerin gerçekleşme koşulları ise, kamu otoritelerinin ekonomik işleyişe karışmaması, kamu kesiminin küçültülmesi, özel sektöre bırakılabilecek kamu hizmetlerinden devletlerin çekilmesi, ekonomik sınırların açılması ve ücretler ve üretim girdileri maliyetlerinin baskılanmasıdır. Böylece, gerek girdilerin baskılanması, gerekse yaratılan katma değerden devlet ve sosyal güvenlik paylarının küçültülmesi ve/veya tümüyle kaldırılması yanında yatırımcı ve spekülâtif sermayeye yeni getiri alanlarının açılmasıyla krizde bulunan merkez sermayenin rahatlatılması sağlanmış olmaktadır.

IMF politikaları ile ekonomide gerçekleştirilmeye çalışılan değişiklik başlıca iki kanaldan yapılmıştır. Bunlardan birincisi, ekonominin denetimsiz olarak dış dünyaya açılması ve bu etkiyle güçlü ekonomilerin yörüngesinde kendiliğinden uyum sürecine girerek, merkeze kaynak aktarımının sağlanması, ikincisi ise, kamu bütçesine ve kamu işletmelerine doğrudan müdahale yoluyla ekonomik dinamiklerin etkilenmesidir.

Ekonomiye birinci müdahale yolu olan ekonominin serbestleştirilmesi ile, IMF programı, ikinci sınıf ve verimsiz ekonomik alt-yapı koşulunda ağır borç yükü altında bulunan ekonomiyi, hiçbir korumaya gerek görmeden ve zaman tanımadan dünya kapitalizmine eklemeyi hedeflemiştir. Ekonominin kalkınabilmesi için yüksek tasarruf oranı gerekirken, IMF programı doğrultusunda emek ve toplumun bir kesimi baskılanarak gerçekleştirilen zorunlu tasarruflar da borç ve faiz ödemesine yönlendirilerek, reel yatırımlara ayrılacak kaynaklar üzerinde çok ciddi sınırlama getirmiştir. IMF programının bazı üretim alanlarını çökertmesi, ekonominin borç ve faiz ödeme kapasitesini sınırladığı gibi, ürünlerine pazar arayan ya da maliyetleri baskılanmış yeni faaliyet alanları peşinde koşan iç ve özellikle de dış yatırımcılara da yeni alanlar açmış oluyordu. Bu konuda tipik örneği tarım oluşturmaktadır. Dağ gibi yığılmış tarımsal ürünlerine piyasa açmaya çalışan Batı, doğal olarak, üretimle ilintili olmayan, hatta üretimi kısma etkisi olan "doğrudan destek" projesi ile Türkiye'de tarımsal üretimi baltalamak durumundadır.

Ekonominin güçlendirilmesine ağırlık verilmeden gelir dağılımının hızla bozulması ve kamu kesimi borçlanma gereksiniminin ortaya koyduğu yüksek faiz ekonomiye sıcak para girişini kamçulamakta ve döviz kurunu baskılamaktadır. Döviz kurunun baskılanması KOBİ'lerden girdi temin eden büyük üreticileri dış satıcılara yönlendirirken, ekonomide bazı alanların çökmesine ve işsizliğin yükselmesine

neden olmaktadır. Üretimde dış girdi oranının yükselmesi, hem carî açığı yükseltmekte, hem de yaratılan değer önemli bölümünün dışarıya aktarılmasına neden olmaktadır.

Bu süreçler sonunda birinci etki olarak, gelir dağılımı hızla bozulmakta ve toplumun spekülâtif rant elde eden bir kesimi refah içinde yaşarken, giderek genişleyen bir kesimi de derinleşen yoksulluğa itilmektedir. Sürecin oluşturduğu ikinci etki ise, ekonominin dışa bağımlılığının artması ve, gerek girdi alımlarıyla, gerekse yükselen carî açığın finansmanına yönelik olarak yapılan faiz ödemeleriyle dış dünyaya giderek büyüyen miktarlarda kaynak aktarımının gerçekleşiyor olmasıdır.

Ekonomide gerçekleştirilen bu değişimlerin bütçeye yansımaları ve bütçe yoluyla ekonomiye yapılan doğrudan dayatmalar da şu noktalarda özetlenebilir.

- Kamu kesiminin büyümesine olanak sağlanmamaktadır. Faiz ödemeleri, veri bütçe gelirlerden düşük düzeyde reel harcama yapıp, yüksek oranda faiz-dışı fazla sağlanarak gerçekleştirilecektir. Böylece, uzun dönemde borç ve faiz sarmalından çıkıldığı durumda da bütçe hacmi düşük düzeyde kalmış olsun.
- Böylesi bir işlemlerle yükümlü kılınmış olan konsolide bütçede, vergi vermeyerek kamudan kaynak aktaran ve bütçe açığı oluşturan kesimlerin üzerine yıkılması gereken borca "kamu" sıfatı eklenerek, yük sosyalize edilmekte ve borçla doğrudan ilgili olmayan kesimler üzerine yığılmaktadır. Kamu personeli özlük haklarının, reel kamu harcamalarının ve kamu yatırımlarının baskılanması, faiz yükünün adaletsiz olarak topluma yayıldığı ve alınan borçların yararları özelleştirilirken, yükün kamulaştırıldığı anlamını ifade eder.
- Kamu kesimine borç vererek çok yüksek reel faiz elde edenlere ciddi vergi yükü getirilmeden, asgarî ücretin dahî vergiye tâbi olması, bütçenin ve gelir sisteminin adaletsiz olduğunu gösterir. Benzer şekilde, bütçeden ve kamu kesiminden sermayeye yapılan çeşitli hibeler ve aynî ve parasal yardımlar da bütçenin sosyal adaletten uzak, sermaye ve rantıye kesim lehine gelir dağılımını bozucu nitelikte olduğunu gösterir.
- Kamu kesiminin ve bütçenin küçültülmesinin anlamı, özel kesim işleyiş sürecinde yoksullaşan halkın ekonomik işleyiş ve paylaşım alanı dışına taşımak, bu kesimlere toplumsal üründen pay vermemek ya da asgarî düzeyde pay vermektir.
- Konsolide bütçe, bu genel görüntüsü ile, toplumsal alt-yatırımların yapılmasına olanak sağlamayan, gelir dağılımını düzeltici değil, tam tersine, bozucu olan, sosyal sorumluluklardan uzak, salt IMF direktifleri doğrultusunda, borç faizlerini ödeme işlevi ile yükümlü bir hesap plânını andırmaktadır.

Kamu işletmelerinin ve/veya bazı kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi ise, şöyle yorumlanabilir.

- Özelleştirmeler, kesinlikle ekonomide verimlilik sağlanması, rekabet oluşturularak tüketicinin korunması ya da sermayenin tabana yayılması vb gibi, toplumu aldatmak için kullanılan göstermelik amaçlarla yapılmamaktadır. Özelleştirmeler, biriktirilmiş toplumsal sermayeye zorla el koyma aracıdır. Bu nedenle, özelleştirmeler çok düşük değer karşılığında yapılır. Satış değerinin düşük olması, özelleştirmenin doğasına ve amacına uygundur. Aksi söz konusu olamaz. Bu yönü ile özelleştirme toplumsal birikime saldırıdır.
- Özelleştirmeler, dönem boyunca sağlanacak kâra el koyma aracıdır. Bu yönü ile özelleştirme, potansiyel kamu kaynaklarına saldırı ve kaynakları yağmalama aracıdır.

- Özelleştirme, üretim sürecinde özel sermayeyi başat kılarak, politik kararlarda toplumsal çıkar aleyhine sermayenin ağırlığını koymaktır. Bu yolla, politik kararlar toplumsal çıkardan çok özel çıkara yönelik olur.

Kapitalist sistemde siyasal erk sermayenin emrindedir ve birinci derecede sermaye çıkarlarını gözetmek durumundadır. Ancak, içinde bulunduğumuz küreselleştirme döneminde çevresel konumlu ulusların hükümetleri, iç sermayeye ek olarak, hatta ondan da öte, güçlü uluslararası sermayenin çıkarını korumak durumunda olmaktadır. Ulusal plânları ve programları rafa kaldıran hükümetler, IMF ve/veya Dünya Bankası gibi uluslararası sermaye sözcüsü konumundaki kurumların program ve dayatmalarına harfiyen uymaktadır. Türkiye’de de son yıllardaki hükümetlerin performansları ve bütçeleri bu olguyu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu süreçte belirlenen hedefler halkların yararına olmadığı gibi, uygulanan politikalar da halklardan yansımış politikalar olmayıp, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki sermaye çıkarını korumaya yönelik, “yeni sömürgeleştirme politikaları”dır.

Kaynaklar

- Öner. E: Bütçe Açıklarının Gelişimi ve Nedenleri, İstanbul, 1995.
- T.C. Maliye Bakanlığı: Muhtelif yıllara ait “*Yıllık Ekonomik Rapor*”lar.
- T.C. Maliye Bakanlığı, 1995-2004 Yılları Ekonomik Raporlar, Ankara.
- T.C. Maliye Bakanlığı 1995-2005 Yılları Bütçe Gerekçeleri, T, Ankara.
- T.C. Maliye Bakanlığı: 2002 Yıllık Ekonomik Rapor, Ankara, 2003.
- T.C. Maliye Bakanlığı: 2005 Malî Yılı Bütçe Gerekçesi, Ankara,2005.
- <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/>
- <http://www.bumko.gov.tr>.
- <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/>
- <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/>;
- <http://www.muhasibat.gov.tr/mbulten>.